

ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ
ΜΕΛΕΤΕΣ **1**

ER. HELLO

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΑΒΒΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ
ΜΕΤΑΦΡ. ΧΑΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΛΛΟΓΛΕΙΟΥ
ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΤΕΧΝΩΝ Α.Π.Θ.
ΣΥΛΛΟΓΗ
ΣΠΗΤΕΡΗΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΑΡΙΣΤ. Μ. ΜΑΥΡΙΔΗΣ
ΑΘΗΝΑ — 1942

PN
94
.H455
1942
c. 1

Α.Α.43

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

ΔΙΣΘΗΤΙΚΕΣ
ΜΕΛΕΤΕΣ **1**

ER. HELLO

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΑΒΒΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ
ΜΕΤΑΦΡ. ΧΑΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

Βιβλιοθήκη
ΤΕΛΛΟΓΛΕΙΟΥ
ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΤΕΧΝΩΝ
Α.Π.Θ.
Κωδ. 05648

ΕΚΔΟΤΗΣ ΑΡΙΣΤ. Ν. ΜΑΥΡΙΔΗΣ
ΑΘΗΝΑ — 1942

064005605

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Κριτική στὸν τόπο μας στάθηκε πάντα στ' ἀψηλὸ σκαλοπάτι τῆς αὐστηρότητας καὶ φόρεσε τὴν πένθιμη χλαίνη τοῦ δικαστοῦ ποὺ ἔρχεται μὲ τὴν κρίση του νὰ καταδικάσει ἢ νὰ ἀθώωσει καὶ ποτὲ νὰ πιανίσει τὸ ξεφάντωμα ἑνὸς ταλέντου. Διαβάστε μιὰ κριτική, μιὰ ὁποιαδήποτε κριτική καὶ θ' ἀντιληφθεῖτε μέσα ἀπ' τὶς γραμμὲς τῆς διάχυτῃ τὴν προσπάθεια νὰ βρεῖ ἐλαττώματα καὶ μόνο ἐλαττώματα, νὰ εἰσχωρήσει γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τὶς ἀδυναμίες ἑνὸς ἔργου, ἑνὸς οἰουδηδήποτε ἔργου κι' ἔπειτα νὰ ξεσιπάσει σὰ σύγνεφο καταιγίδας τοὺς κεραυνοὺς καὶ τὶς ἀστραπὲς του γιὰ νὰ ἐξουθενώσει καὶ νὰ ἀνατρέψει ἕνα ἔργο ποὺ ὅσο κι' ἀσθενικὸ κι' ἂν εἶναι δὲν παύει παράλληλα νὰ περιβάλλεται μὲ τὴν εὐγενικὰ ἐσθῆτα τῆς προσπάθειας τῆς δυνατότητας γιὰ τὸ ἀνέβασμα σ' ἕνα σκαλοπάτι πιὸ πάνω στὴν συγγραφικὴ σκάλα τῶν γραμμάτων. Ἡ Κριτικὴ ὅμως αὕτῃ δὲν κρατᾷ στὰ χέρια τῆς παρὰ τὸν μοχλὸ τῆς ἀνατροπῆς. Μὰ ἡ προσπάθεια; Οἱ δυνατότητες γιὰ νὰ δημιουργήσουμε τὶς προϋποθέσεις τῆς καλλιέργειας καινούργιων ταλέντων; Αὐτὰ δὲν τὰ ὑπολογίζει ἡ κριτικὴ. Ἐνὰ μόνο ἔργο ξέρει νὰ ἐκτελεῖ καλά. Νὰ βρεῖ ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερης ἔντασης φακὸ ἀνάλογα μὲ τὸ νέο ἢ παλὸ ταλέντο. Κι' ἂν ἡ προσπάθεια εἶναι καινούργια; Τότε ἡ Κριτικὴ ὀπλίζεται μὲ τέτοιους φακοὺς γιὰ νὰ δεῖ καὶ τοὺς ἐλαχιστότατους πόρους τοῦ φυτῶριου, νὰ τοὺς μελετήσῃ γιὰ νὰ βρεῖ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὶς ἀδυναμίες, τὸ ἔρεισμα, τὴ βάση ποὺ θὰ στηριχθεῖ γιὰ νὰ ἐκφωνήσει τὸ λόγο τῆς. Τὸ λόγο τῆς ὀργῆς καὶ τῆς κακίας.

Φυσικὸ ὅμως ἦταν τὸ μαστίγωμα αὐτὸ νᾶβρισκε καὶ τὴν ἀντίδρασή του. Τὴ φωνὴ τῆς διαμαρτυρίας; Ὁχι. Κάτι περισσότερο. Τὴν ΚΡΙΤΙΚΗ τῆς Κριτικῆς. Κι' ἡ θαρραλέα αὕτῃ φωνὴ ὑψώθηκε στὴ Γαλλία ἀπὸ τὸν *Er. Hello*. Ὁ *Hello* ποὺ ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του θὰ μᾶς ἀπασχολήσει πλατύτερα στὸ δεῦτερο τεῦχος εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὴ, μιὰ ἔντονη, μιὰ ζωντανὴ μορφή τῶν γαλλικῶν γραμμάτων. Παρ' ὅλο ποὺ εἶναι ἄγνωστος στὴν Ἑλλάδα αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς εἶναι ἕνας συγγραφέας, ποὺ θὰ πρέπει νὰ προσπεράσουμε. Ἀπεναντίας τὸ ἔντονο, τὸ σκληρό, τὸ βαρὺ σὰν καταπέλτης ὕψος του, εἶναι μιὰ πρωτοτυπία, μιὰ ἀνάγκη καὶ μιὰ ἐπικαιρότητα γιὰ τὴ σημερινὴ περίοδο τῶν Ἑλλη-

νικών γραμμάτων. Τὸ θέμα ποὺ πραγματεύεται στὴν ἐργασία του αὐτὴ, τὸ ζήτημα δηλαδὴ τῆς Κριτικῆς, δὲν εἶναι θέμα ἀπλῶς Γαλλικὸ εἶναι καὶ θέμα Ἑλληνικὸ, εἶναι καὶ θέμα Παγκόσμιο. Γιατὶ ἡ κατάσταση ἢ μᾶλλον ἡ ἀνεπάρκεια αὐτῆς τῆς κριτικῆς, δὲν εἶναι ἄνθος ποὺ φυτρώνει μόνον στὴ Γαλλία ἀλλὰ καὶ φυτὸ Ἑλληνικὸ, Ἑλληνικώτατο μάλιστα. Οἱ ἀσχημίες ποὺ καυτηριάζει εἶναι καὶ δικές μας ἀσχημίες. Δὲν εἶναι φαινόμενο ἐντοπισμένο στὴν πατρίδα του, ἀλλὰ καὶ φαινόμενο τοῦ τόπου μας. Καὶ γιὰ νὰ κυριολεκτήσω δὲν εἶναι ἀπλῶς φαινόμενο, ἀλλὰ πληγὴ πυορροοῦσα.

Εἶναι μερικὰ πράγματα ποὺ πρέπει νὰ λέγονται κι' ὅταν μάλιστα λέγονται ἀπὸ τὸ στόμα ἐνὸς Hello πέρνουν ξεχωριστὴ σημασία κι' ἔχουν κάποια περισσότερη ἀποτελεσματικότητα. Ἡ τραχύτητα τῆς γλώσσας τοῦ Hello ποὺ ἴσως ξαφνιάσει ἔχουμε τὴ γνώμη πὼς ἦταν ἢ ἐνδεδειγμένη γιὰ ἓνα θέμα σὰν τὴν Κριτικὴ τῆς Κριτικῆς. Εἶναι γλώσσα ποὺ τὴν μιλοῦν ἄλλωστε οἱ περισσότεροι Κριτικοὶ καὶ φυσικὰ θὰ τὴν καταλαβαίνουν παράλληλα. Τελειώνοντας ἔχω νὰ κάνω τὴν εὐχὴ πὼς τὸ πρῶτο αὐτὸ βῆμα τῆς προσπάθειας γιὰ νὰ μποῦν τὰ πράγματα στὴ θέση τους δὲν θὰ σταματήσῃ ὡς ἐδῶ. Πιστεύω πὼς ἡ ἀρχὴ ἔγινε κι' ὅτι ἄλλοι συνεχιστές, Ἕλληνες αὐτὴ τὴ φορά, θάρθουν νὰ στεριώσουν τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐξυγιάνσεως ποὺ τὸ βασικὸ του λιθάρι, ὅσο μικρὸ κι' ἂν εἶναι αὐτό, τῷ βαλε ἡ ἐργασία αὐτή.

ΣΑΒΒΑΣ ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ἡ κριτική! Ἀναμφισβήτητα ἀπὸ κάποιο στόμα θάχετε ἀκούσει τὴ λέξη αὐτή. Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ τὴν πρόφερε καταλάβαινε ἄραγε τὴ βαθύτερη ἔννοιά της; Δὲν τὸ πιστεύω. Λιγοστὲς λέξεις ὑπάρχουν παραγνωρισμένες σὰν κι' αὐτή. Ἄν ὑπῆρχε σήμερα φιλολογικὴ κριτικὴ στὸ Παρίσι, ἡ ὄψη τοῦ κόσμου θ' ἄλλαζε σὲ ὀκτῶ ἡμέρες.

Ἡ κριτικὴ ὅπως γίνεται σήμερα εἶναι μιὰ φλύαρη, ἀνάνδρη καὶ φιλόφρωνη, ποὺ δὲν ξαίρει οὔτε μπορεῖ, οὔτε τολμᾷ νὰ μιλήσει.

Ὁ κ. Παῦλος κριτικός, γνωρίζει τὸν κ. Πέτρο συγγραφέα, πρέπει νὰ μὴ τὸν θίξει ὅπωςδὴποτε. Ἐπὶ πλέον τὸν κ. Πέτρο θαυμάζει ὁ κ. Ἰάκωβος. Εἶναι λοιπὸν ὁ κ. Παῦλος ὑποχρεωμένος νὰ τὸν θαυμάζει κι' αὐτός.

Ὁ κ. Παῦλος δὲν ἔχει τίποτε νὰ πεῖ. Δὲν ἔχει οὔτε ἰδέες, οὔτε ἐπιθυμίες, οὔτε λύπες, οὔτε ὀρίζοντα. Βρίσκει ἀπλούστατα πῶς ὁ κ. Πέτρος τοῦ μοιάζει.

Συμβαίνει καὶ τὸ ἑξῆς: ὁ κ. Παῦλος διάβασε στὰ παιδικὰ του χρόνια ἓνα ὁποιοδὴποτε βιβλίον, κάποιου παλαιοῦ καὶ γνωστοῦ συγγραφέως: Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ κ. Παῦλος θαυμάζει τὸ βιβλίον αὐτό καὶ τὸ προτείνει γιὰ πρότυπο στοὺς συγγραφεῖς τοῦ μέλλοντος. Ὁ κ. Παῦλος εἶναι σταθερὰ πεπεισμένος, πῶς ὅλα τὰ βιβλία ποὺ διάβασε στὰ παιδικὰ του χρόνια εἶναι ἱερὰ καὶ πῶς κανένας ἀνώτερος ἄνθρωπος δὲν ἔχει τώρα τὸ δικαίωμα νὰ γεννηθῇ, λὲς κι' ὁ δημιουργὸς νᾶναι πιά κουρασμένος. Μετὰ τὸν Μπουφὸν καὶ τὸν Μοντεσκιέ ὁ κ. Παῦλος σκέπτεται πῶς τίποτε δὲ μένει πιά νὰ λεχθῇ.

Βλέποντας τὸ Παρίσι πόσες φορές δὲν εἶπα: Θεέ μου! φτωχὴ πόλη! Πόσες χαμένες δυνάμεις κινοῦνται στοὺς κόλπους σου! Τὴ στιγμή ποὺ ψυχρὲς μετριότητες ἔχουν εὐκόλες ἐπιτυχίες, πόσα πνεύματα χαμένα ἢ σκλαβωμένα δὲ βρῆκαν ποτέ, ἀφοῦ δὲν εἶχαν ὁδηγητὴ καὶ στήριγμα, τὸ δρόμον τοὺς ἢ τὴν ἀπελευθέρωσή τους.

Πόσοι νέοι, ποὺ ἴσως νὰ ἦταν γεμάτοι ζωὴ—ἀποδιωγμένοι ἀπὸ τὴν ἐχθροπάθεια ἢ τὴν ἀδιαφορίαν, ποὺ εἶναι τιμωρία ἀκόμα πρὶν φοβερὴ, ἀποδιωγμένοι λέγω ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν, ποὺ ἀπεχθάνεται κάθε ἀπόπειρα, ποὺ γίνεται ἐναντίον της καὶ καταδικασμένοι ἀνεπανόρθωτα,

γιατί κλεισμένοι στὸν ἑαυτό τους—εἶναι χαμένοι παρ' ὅλες τὶς γνώ-
μες τῶν σχολαστικῶν ποὺ θέλουν ὅλοι νὰ μοιάζουν μεταξύ τους καὶ
νὰ μὴ ξεπερνᾷ κανένας τὸ κοινὸ ἐπίπεδο. Τί ἔργο ἐξαιρετικὸ εἶναι τὸ
ἔργο τῆς κριτικῆς τῆς θεᾶς ποὺ διατρέχει τὸν κόσμον γιὰ ν' ἀποδώσῃ
δικαιοσύνη σὰν τὸν Ἡρακλῆ!

Ἀναλογισθῆτε γιὰ μιὰ στιγμή τί θὰ συνέβαινε στὴν Εὐρώπῃ καὶ
στὸν κόσμον ἂν ἡ δικαιοσύνη τῆς τέχνης ὀρθώνετο στὸ Παρίσι πῶς πᾶ-
νω ἀπὸ ζωντανούς καὶ νεκρούς. Ὑποθέστε γιὰ μιὰ στιγμή (μὴ φοβᾶ-
στε εἶναι ἕνα ὄνειρο) πῶς ἡ δικαιοσύνη αὐτὴ τοῦ πνεύματος ἀπλώνε-
ται μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου πάνω ἀπὸ τὴν κοιμισμένη πόλιν.

Φαντασθῆτε πῶς δόθηκε τὸ δικαίωμα στοὺς ἀνθρώπους, νὰ αἰ-
σθανθοῦν γιὰ μιὰ στιγμή τὴν καρδιά τους νὰ κτυπᾷ. Σύμφωνα μὲ τὸ
πνεῦμα τῆς ἀλήθειας, νὰ ρίξουν ἀπὸ τοὺς ὤμους τους τὸ μολυβένιο
μανδύα ποὺ παγώνει καὶ τσακίζει τὶς πλάτες καὶ τὰ μάτια, νὰ ξυπνή-
σουν μέσα στὸ ζωηρὸ φῶς, μπροστὰ στὶς πραγματικὲς ὁμορφιές,
τὶς γυμνές ἀπὸ καθιερωμένα παληὰ λάθη ποὺ καθημερινὰ ἐπαναλαμ-
βάνουν ἀπὸ τὰ παιδικὰ τους χρόνια, γεμᾶτοι ἀπὸ καινούργια ἀγάπη
ποὺ τοὺς ξανανοιώνει, ἀπὸ ἀγάπη ποὺ δὲ γερνᾷ. Ὑποθέστε πῶς ὁ
ἥλιος σήμερα φωτίζει τὸ θέαμα αὐτὸ καὶ μαντεύσετε τί θὰ φωτίσει ὁ
ἥλιος αὔριο πάνω στὴ γῆ. Ἀλλὰ ἡ ἀποκαρδίωση, ἡ τρουερὴ αὐτὴ πα-
νουργία τῆς κολάσεως εἶναι πάντα στὴ θέση τῆς ἔτοιμῃ νὰ παγώσῃ
τὴν ψυχὴ καὶ νὰ κρατήσῃ τὰ χέρια «Δὲν θὰ τὰ κάνεις ὅλα τοῦ λέει,
ἔτσι δὲν κάνει τίποτε». Εἶναι ὅμως πραγματικὰ σωστὸ αὐτό.

Πρέπει γιὰ νὰ μιλήσουμε νὰ περιμένουμε νὰ πεισθῇ προκαταβο-
λικά ὅλος ὁ κόσμος κι' ἐπειδὴ ὑπάρχουν κουφοί, ὁ λόγος ἔχασε τὰ
δικαιώματά του.

Δὲν τὸ νομίζω ἄς μιλήσουμε, παρ' ὅλο ποὺ ὑπάρχουν κουφοί.

Δόστε στὸν κοινὸ κριτικὸ ἕνα ἄγνωστο ἀριστούργημα. Γιὰ νὰ τολ-
μήσῃ νὰ σὰς ἐκφράσῃ τὴ γνώμη του θὰ περιμένει τὴ δική σας. Πρὶν
νὰ σχηματίσῃ τὴ γνώμη του, θὰ συμβουλευθῇ ὅλα τὰ συμφέροντά
του καὶ τὸ πρόσωπο ὅλων τῶν φίλων του. Ἀφοῦ ἐξαντλήσῃ τὴν ἐπιεί-
κειά του πάνω στοὺς παληοὺς δὲν ἔχει πιά παρὰ τραχύτητα καὶ ἀδια-
φορία γιὰ κείνους ποὺ ἀγωνίζονται κι' ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ θάρρος.

Ἀλλάξατε τὴν ὑπογραφή ἑνὸς ἔργου, τὶς σελίδες ποὺ θὰ θεωροῦ-
σε ἐξωφρενικὲς θὰ τὶς βρεῖ ὑπέροχες καὶ ἀντίστοιφα.

Κολακεύει, ἐνοχλεῖ, καταδικάζει.

Ἡ μικροκριτικὴ γενικὰ θεωρεῖ τὰ πάντα ἀδύνατα, δὲν παραδέχε-
ται πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρχει παρὰ ὅ,τι εἶναι μέσα στὶς συνήθειές της.
Ὡστε μιὰ κι' ἡ μεγαλοφυΐα δὲν εἶναι μέσα στὶς συνήθειές της, τὴν
ἀντιμετωπίζει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιμετώπισε πρὶν
λίγα χρόνια τὴν ἐμφάνιση τῶν ἀτμομηχανῶν καὶ τῶν ἠλεκτρικῶν
σιδηροδρόμων. Σχετικὰ μὲ τὴ μεγαλοφυΐα ἐκείνων ποὺ ἔζησαν ἄλ-
λοτε, τὴν διακηρύσσει μέοες ἄκρες, χωρὶς νὰ ξέρει τί λέει ἀπὸ συνή-

θεια τῆς διακηρύξεως ἄλλωστε ἐλάχιστα πιστεύει στήν ὑπαρξὴ τῶν προσωποποιήτων αὐτῶν. Χαρίζει μὲ γεμάτα χέρια στεφάνους σὲ πρόσωπα ποὺ νομίζει ἀφηρημένα. Ἡ διανομὴ αὐτὴ δὲν τοῦ κοστίζει τίποτε γιατί οἱ στέφανοί της εἶναι ἀνύπαρκτοι. Παραδέχεται πῶς τὸ παρελθὸν ἔχει τίς δόξες του, γιατί δὲν πιστεύει οὔτε στὸ παρελθόν, οὔτε στὴ δόξα. Ἀλλὰ τὸ παρόν; τὸ μέλλον; Τί θάχε νὰ μᾶς πεῖ ἄραγε;

Ἐπίσης ἡ εὐγενικιά, ἡ ἀκριβής, ἡ μελιστάλακτη καὶ μέτρια αὐτὴ κριτικὴ δὲν ἔχει παρὰ συμβατικὰς γνώμες, ἐπιφυλακτικούς θαυμασμούς, ἐπίσημους ἐνθουσιασμούς.

Δὲν θὰ σὰς ἐπιτρέψει νὰ εἴσθε νεωτεριστὴς παρὰ μόνον ὑπὸ τὸν ὄρο, νὰ εἴσθε παράλληλα καὶ μέτριος. Ἔχει γιὰ τὴ μετριότητα δὲν ξέρω καὶ γὼ ποιά τρυφερὴ ἐπιείκεια.

Βρίσκει σ' αὐτὴν εὐχαρίστηση καὶ στενὴ συγγένεια. Ὅταν ἀκόμα συγκατατίθεται νὰ μὴν τὴ βρεῖ ἄμεμπτη, τὴ συγχωρεῖ καὶ τὰ παραβλέπει ὅλα. Ὁ μέτριος ἄνθρωπος εἶναι τὸ χαϊδεμένο παιδί, εἶναι ὁ Βενιαμὴν τῆς περιωρισμένης κριτικῆς. Ἔχει γι' αὐτὴν ἀδυναμίες. Ἀρκεῖ ἡ μετριότητα νὰ εἶναι μετριότητα, γιὰ νὰ ἔχει δικαιώματα στὴν ἐπιείκεια τῆς κριτικῆς αὐτῆς. Γιατί τὰ ἐλαττώματα τῆς μετριότητος εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ μέτρια, γι' αὐτὸ καὶ συμπαθεῖ τὴν κριτικὴν, γιὰ τὴν ὁποία κάνω λόγους. Διαγράφονται, κ' ὅ,τι διαγράφεται τῆς ἀρέσει, τῆς εἶναι εὐχάριστο.

Τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀνώτερου ἀνθρώπου δείχνουν μιὰ ζωντανὴ ἀτομικότητα ποὺ ξεδιπλώνεται. Ἡ μικροκριτικὴ τ' ἀπεχθάνεται ὅχι γιατί εἶναι ἐλαττώματα ἀλλὰ γιατί ἀνήκουν σ' ἄνθρωπο γεμάτο ζωὴ.

Μαλθακὴ καὶ νεκρὴ, ἀγαπᾷ ὅ,τι εἶναι μαλθακὸ καὶ νεκρὸ. Προτιμᾷ δὲ περισσότερο αὐτοὺς ποὺ γράφουν καὶ δὲν λὲν τίποτε, γιατί τῆς εἶναι ὑποτακτικοί. Ἰκανοποιεῖται καὶ ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτὸ της σ' αὐτούς. Ἀπαγορεύει στὸν ἄνθρωπο νὰ εἶναι ὁ ἑαυτός του καὶ τὸν ὑποχρεώνει νὰ μοιάσει μ' ἕνα ἄλλον. Αὐτὸ τὸ ὀνομάζει σοβαρότητα. Πρὶν νὰ θαυμάσει ἐρευνᾷ γύρω γιὰ νὰ δῇ ἂν θαυμάζεται κ' ἀπὸ ἄλλους αὐτὸ ποὺ ἔχει μπρὸς στὰ μάτια της ἢ κάτι ἀνάλογο μ' αὐτό. Καὶ τότε γιὰ χάρη τῆς τέχνης, κόβει τὸ δρόμο σὲ κάθε ὁμομορφίᾳ, ποὺ εἶναι ἀντίθετη μὲ τὸ κριτήριό αὐτό.

Δὲν κρίνει γιὰ νὰ κρίνει, κρίνει γιὰ ν' ἀρέσει στοὺς ἴδιους κριτές, ἐπίσης ἀγαπᾷ ὅσους ἀναμασοῦν ἔτοιμες φράσεις, λέγοντας γι' αὐτοὺς δὲν διακινδυνεύει, ξαίρει πῶς αὐτὴ εἶναι ἡ τρέχουσα μονάδα. Οἱ ἔτοιμες φράσεις εἶναι παλῆς γνωριμίες ποὺ δὲν τὴ φοβίζονται. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ μιλᾷ μιὰ δική του γλῶσσα εἶναι ἕνας νέος γιὰ τοὺς συγχρόνους του, πρὶν γίνει μεγάλος γιὰ τοὺς μεταγενέστερους. Ἡ μικροκριτικὴ πεισμένη πῶς οἱ μεγάλοι ἄνδρες δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ νέοι, οὔτε ζωντανοί, ὅτι πάντα ἦταν ἀρχαῖοι, πεθαμένοι πρὶν τέσσαρες χιλιάδες χρόνια, καγχάζει καὶ ἀποστρέφει τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὸ ζωντανὸ καὶ

σύγχρονο μεγαλείο. Ἡ φρίκη, πού αἰσθάνεται γιὰ τὴν ἰδιοφυΐα εἶναι ἀνάμικτη μὲ ντροπὴ. Μπροστὰ στὸν ξένο αὐτὸν κοκκινίζει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της. Θὰ ἦταν πραγματικὴ ἐξύψωση γι' αὐτὴ ἡ ἐξαφάνισή της, μπροστὰ στοῦ ἐξαιρετικὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἡ μικροκριτικὴ δὲν ἐξαφανίζεται ποτέ, μένει πάντα τραχεῖα καὶ ἀπότομη. Γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ἐμφανίζει σὰν παράπτωμα ἓνα κόμμα πού λείπει—καὶ οἱ μετριότητες χειροκροτοῦν. "Ὅπως καὶ νὰ τὸ πάρουμε τὸ παράδοξο αὐτὸ γεγονός, ἓνα εἶναι βέβαιο, πὼς ἡ μετριότης δὲν ἀποκαρδιώνεται. Θέλει γιὰ δική της λεία ὅλον τὸν κόσμον καὶ διεκδικεῖ δικαιωματικὰ τὴ λεία αὐτὴ σὰν νὰ τῆς ἀνήκει δικαιωματικὰ. Οἱ μετριότητες δὲν ἔχουν παρὰ νὰ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους γιὰ νὰ βροῦν ἀνοιχτές τίς πόρτες, πού κλείνουν αὐτόματα μπρὸς σ' ἓνα ἀνώτερο πνεῦμα.

Σκεφθῆτε τὸν ἀριθμὸ τῶν μετρίων ἀνθρώπων. Ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶναι ἡ ἀνταμοιβὴ τῆς ἀπλότητος καὶ οἱ ἀκαθόριστοι ψυχὲς δὲν αἰσθάνονται οὔτε καταλαβαίνουν τίποτε.

Μὴ ἐλπίζετε πὼς ἡ μετριότης θὰ συγκινηθῇ μπροστὰ στοῦ θάρρους σας, μπροστὰ στίς προσπάθειές σας. Ἡ χαρακτηριστικὴ σας ἐκδήλωση εἶναι, ἀπὸ φυσικοῦ της, νὰ μένη ἀνάλγητη, ἀσυγκίνητη. Μὰ κι' ἂν ὑποθέσωμε, πὼς ἡ μετριότης ἄφηγε μιὰ φορά, τὸν πραγματικὸ ἑαυτὸ της, καὶ κυριευόταν ἀπὸ τὴ συγκίνηση τότε θὰ ἔπαυε νὰ εἶναι ἡ ἴδια.

Ἡ μετριότης δὲν ἔχει τίποτα τὸ ἀπρόσιτο στὰ φανερώματά της. Δὲν ἔχει παρὰ μιὰ καὶ μόνη φυσιογνωμία: νὰ κάνη τὸ σοβαρό. Παράλληλα ὅμως εἶναι ἀκοινωνήτη, ἀγενὴς καὶ θορυβεῖ, περιορισμένη πάντα καὶ ζηλόφθονη. Ἡ ἀγάπη της στρέφεται πρὸς τὰ μικροπράγματα, τίς μικρὲς ἀναλογίες πρὸς τὴν κοινοτοπία, στὴ μαωρολογία καὶ στίς προχειρολογίες, πού τῆς σερβίρουνε συνήθως. Ἡ κρίση της γιὰ τὸν ἄνθρωπον βασίζεται στὴν ἡλικία του, στὴν ἐπιτυχία του, στὴ θέση του καὶ στὴν περιουσία του.

Τὸν κρίνει γιὰ τὸ παρελθόν του. Τὸν κρίνει ὁλότελα ἐπιφανειακά, μὴ πιστεύοντας οὔτε στὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα, οὔτε στοῦ μέλλον. Παράλληλα αἰσθάνεται τὸν πιὸ βαθύ σεβασμό, γιὰ ὅσους ἔχουν τυπώσει πολλά. Ζυγίζει ὅλα καὶ δὲν μετράει τίποτα. Δὲν θὰ τολμῇ ποτὲ νὰ σταθῇ μπροστὰ στοῦ ἔργο ἐνὸς ἀνθρώπου, ἀκόμη ἀτελέστατο. Νὰ ἡ δόξα κι' ἡ μεγαλοφυΐα! Ἡ μετριότης ἀποστρέφει τὸ πρόσωπὸ της, ὅπως περιβάλλει μὲ τὴ σιγὴ καὶ μὲ τὴν ἄγνοια, ἓνα ἄνθρωπο γεμάτον ἀπὸ ζωὴ κι' ἀγάπη.

"Ἀν ἐπιμένω, πάνω στὴν ἀσυνείδητη σκληρότητα τῆς ἀνοησίας, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ σκληρότητα τὴν καταλαβαίνει πάντα ἐκεῖνος, πού τὴν αἰσθάνεται, ὅσο κι' ἐκεῖνος, πού τὴν ξαγναντεύει ἀπὸ μακριὰ. Γιὰ τὴ μετριότητα ἡ μεγαλοφυΐα δὲν βρίσκει σὲ κανένα φανέραμά της, οἷχτο. Τὸ ἴδιο ἀνάλγητη εἶναι καὶ μπροστὰ στίς γυναῖκες ἐκεῖνες πού μὲ χαρὰ τους, γίνονται τρυφερὲς μπροστὰ στίς κάλπικες ἀξίες, πού παρασταίνουν τὸ μεγάλο, ἐνῶ ἀντίθετα εἶναι σκληρές,

μπροστά στο πραγματικό μεγαλείο. Μ' άλλα λόγια τους άρέσει ό,τι λάμπει και δέν νοιώθουν καμιά συμπάθεια, για κείνο, που άχτινοβολεί πραγματικά. Ρίχνει μιά ματιά στα όνóματα όλων εκείνων, που άποχήσανε όχι μόνο φήμη, αλλά και δόξα. Διαβάστε την ιστορία τους. Ρωτήστε τους σχετικά. Θα σάς άπαντήσουν, πώς καταβάλλουν κόπους, καταβάλλουν περισσότερες δυνάμεις άπ' όσες χρειάζονται, για να γράψουν χίλια άριστουργήματα, για να μπορέσουν να παραμερίσουν το πλήθος. Περάσανε ώρες όλόκληρες, ώρες που θα μπορούσαν να είναι ώραιες και παραγωγικές και τις περάσανε με το σάρακι της σκέψης, της άδικίας. Ξωδέψανε το πιο καθάριο αίμα τους, για μιά έξωτερική και άγονη πάλη, που έσταματούσε τη γόνιμη δουλειά της τέχνης. 'Η άπογοήτεψη τους έστέρησε πολλές φορές, κι' αυτό τους και τον κόσμο, άπό τις πιο όμορφες έξάρσεις τους, άπό τις δρασερώτερες σκέψεις τους. Πόσες ώρες, που θα μπορούσαν να είναι ώρες δημιουργίας, ώρες φωτεινές, ώρες που θ' άχτινοβολούσανε μέσα στο χρόνο και στην αϊωνιότητα, ώρες, που θα παρουσιάζανε έργα άθάνατα, σταθήκανε ώρες άγονες, ώρες λύπης, ώρες καταθλιπτικές.

"Όλ' αυτά ήταν δουλειά της μικροκριτικής, που άδιαφορούσε κι' έβαλε για σκοπό της να σβύνη την ιερή φλόγα, που είχε χρέος έπιταχικό, να συντηρη, γιατί δέν κατάφερνε να την κρύψει όλότελα, να τη θάψη ζωντανή. Θέλετε να μάθετε, ως ποιο σημείο μπορεί να φθάσει ή κριτική; Κυττάχτε, ως ποιο σημείο καταφέρνει και κατεβαίνει. Μετρήστε τα πιθανά ευεργετήματά της, άπό τις καταστροφές που σκόρπισε γύρω της.

'Η τέχνη έχει τις φάσεις της, τις εποχές της. "Ερχονται στιγμές, που ή ζωή της συνειδητοποιείται. Μήπως ό καθένας μας δέν ξέρει τις θαυμάσιες αυτές στιγμές, που φωτίζονται άπό το έσώτερο φώς κα' που νομίζει πως για πρώτη φορά νοιώθει όλόκληρωτικά τον έαυτό του, για πρώτη φορά τον άναγνωρίζει, στην άληθινή του όψη; Θάλεγε τότε καθένας, πως λυτρωμένος άπό τα έμπόδια και λευτερωμένος άπό τα σκοτάδια, που τον σκεπάζανε ως τότε, μπαίνει στα σύνορα της λευτεριάς, στην άληθινή ευτυχία της ύπαρξής του. Είναι σαν ν' άνοίγει τα μάτια του, μπροστά σε τόπους, που τους νόμιζε χαμένους για πάντα. Είναι ή στιγμή, που το ανθρώπινο βλέμμα ξυπνάει. Μά πόσο σπάνιες και σύντομες είναι οι στιγμές αυτές!...

Τυχάινει τις περισσότερες φορές να είμαστε άόρατοι, για τον ίδιο τον έαυτό μας. Να είμαστε άπομακρυσμένοι άπό τα ίδια τα μάτια μας. 'Ό άνθρωπος δέν βρίσκει τον έαυτό του, παρ' ό στο φώς μιάς άστραπής. 'Η άστραπή σχίζει τα σκοτάδια, λάμπει και σβύνει και ό άνθρωπος ζη με μιάν άνάμνηση περιμένοντας την άστραπή που θ' άκολουθήσει.

"Όταν ή άστραπή φωτίζει την τέχνη, τότε ξυπνάει ή κριτική. Πρέ-

πει νά αποκαταστήσουμε τή λέξη κριτική, αντικαθιστώντας γιά λίγο τήν άρνητική καί μονόπλευρη σημασία, πού τής έχει δοθῇ μέ τήν έκφραση: κρίση

Ἡ κρίση εἶναι ἕνα ἔργο φωτεινό. Ἡ κρίση, ἡ πραγματική κριτική, εἶναι ἡ συνείδηση τῆς Τέχνης. Ὅταν ἡ Τέχνη αὐτοεπισκοπεῖται καί αὐτοσυνειδητοποιεῖται, ὅταν λέει: «ὑπάρχω! Νᾶμαι!» ἡ χαρούμενη κραυγή τῆς εἶναι τὸ ἐλατήριό τῆς Κριτικῆς πού ξυπνάει, ζῇ τότε ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό καί ὄχι ἀπὸ τήν ἄρνηση. Τὴν φανταζόμαστε στραμμένη πρὸς τὸ κενό, τὴ βλέπω νά κυττάει πρὸς τὸ ὄν. Εἶναι καιρὸς νά θαυμάσει.

Ἐνα ἀπὸ τὰ προνόμια τῆς μεγαλοφυΐας εἶναι πὼς ὁ ἐνθουσιασμός, πού μόνο αὐτὴ ἔχει τὸ χάρισμα νά νοιώθει, ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς κρίσης.

Ἡ μετριότητα, ἡ στερημένη ἀπὸ τὴν αἴσθηση αὐτὴ δὲν βλέπει σ' αὐτὸ παρὰ τὴν ἄρνητικὴ πλευρά. Τὸ ἐλάττωμα τὸ κρίνει μέ τὸν ἴδιον τρόπο πού ὁ κριτὴς δικάζει τὸν ἔνοχο. Στὰ μάτια τῆς μετριότητας, ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι κατὰ προτίμηση, ὁ ἔνοχος ἀκόμη κι' ὅταν ἡ μετριότητα δὲν βρίσκει ἐρείσματα γιὰ νά σταματήσῃ, ἐρείσματα πού ξέρει ἀπόξω κι' ἀνακατωτά! Τὸ κείμενο, πού τὴν ξεσκεπάζει καί τὴν καταδικάζει, λίγο τὴν ἐνδιαφέρει. Τὴν καταδικάζει προκαταβολικὰ καί μ' ἕνα νόμο, δίχως τύπους, κατωμένο εἰδικὰ γι' αὐτήν.

Ἡ ὕψηλὴ κριτικὴ ζῇ μέ τὸ θαυμασμό. Ἡ μικροκριτικὴ μέ τὴ στρεψοδικία. Ὁ ἐνθουσιασμός λείπει ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό, στὸν ὁποῖο ὁ κριτικὸς ρίχνει ὅλο τὸ κύρος του, γιὰ νά τὸν ἐξάγει, γιὰ νά τὸν ζωντανέψῃ. Ἄς φέρεי τὴν πέτρα του γιὰ νά χτίσῃ τὸ οἰκοδόμημα μιᾶς νέας γενεᾶς, τῆς γενεᾶς πού ὁ κόσμος περιμένει, γιατί ἡ ἀληθινὰ νειᾶτα λείπουν ἀπ' αὐτὸν τὸν τόπο, ὅπου παγερά πτώματα σκεπάζουν τὰ ἐργαστήρια καί τίς σοφίτες.

Ἡ ἀποκτὴνωση ἔχει περάσει ἀπὸ κεῖ! Αὐτὴ, κάτου ἀπὸ ἕνα ζωγόνο ἥλιο κάνει νά περιπλανῶνται στὸ Παρίσι γέροι... εἴκοσι χρονῶν! Ἐ, ἡ κριτικὴ, πού ζῇ μέ τὸν ἐνθουσιασμό, ἔχει τὴν ὑπέροχην ἀποστολὴ, νά φρεσκάρει τὸ αἷμα τῶν ἐργατῶν τῆς τέχνης, νά τοὺς ξανανειώνῃ! Μὰ γιὰ νά πετύχει ἕνα τέτοιο ἔργο, τῆς χρειάζεται ψυχὴ, μεγάλη ψυχὴ. Δὲν ξέρετε, πὼς ὁ τεχνίτης, πού θέλει νά δημιουργήσῃ, ὑποφέρει πάντα κι' ὑποφέρει τρομερὰ; Ἐσκεφθήκατε πὼς κάθε ἀριστοῦργημα εἶναι καί μιὰ θυσία; Ἐσκεφθήκατε πὼς ὁ μεγάλος καλλιτέχνης δίνει μιὰ μάχη, μέ τὴ βεβαιότητα πὼς θὰ τὴν χάσει καί πὼς εἶναι καταδικασμένος νά μὴ φθάσῃ πάντα στὸν σκοπὸ του, πού εἶναι τὸ ἀπόλυτο ὥραιο τὸ ὁποῖο εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἐπιζητεῖ ἐνῶ τοῦ εἶναι ἀπαγορευμένο νά τὸ φθάσῃ, μέσα στὸ ἔργο του;

Νά φθεῖρει τὴ ζωὴ του καί ν' ἀναρωπιέται ἂν δὲν τὴν φθεῖρει ἄνωφελος, ν' ἀρχίζει τὸ ἔργο του καί ν' ἀμφιβάλει γι' αὐτόν, νά φοβάται τὰ πάντα καί νά βαδίζει σάν ἄφοβος. Ἡ ἔμπνευση ἀπαιτεῖ τὴν εὐτυχία

καί μολαταῦτα ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ δούλεψαν μέσα στὴ θλίψη στὴ νύχτα, στὸν πόνο, ποὺ ἐπέβαλαν σιγὴ στίς κραυγές τους ποὺ παραμέλησαν τὶς δόυνες τους γιὰ νὰ μὴ γίνουν στεῖροι, ποὺ δημιούργησαν γιατί εἶχανε τὴ θέληση νὰ δημιουργήσουν ἀκόμα κι' ἂν δὲν τὸ ἐπιθυμούσανε.

Μάτια ὁ μεγάλος δημιουργὸς ζητεῖ ν' ἀπλωθεῖ γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Οἱ ὅμοιοί του δὲν ἀνήκουν σ' αὐτὸ τὸν κόσμο. Πρέπει νὰ ξεπεράσει τὶς παγωμένες ἐκτάσεις τῆς ἀπομόνωσης.

Ὅταν τὸν βλέπει ἀπὸ μακριὰ ἢ μικροκριτικὴ, θέλω νὰ παραδεχθῶ πὼς δὲν ξαίρει τί κάνει, τὸν τρυπάει μὲ χίλιες καρφίτσες γιὰ νὰ δεῖ παίζοντας, πόσες σταγόνες αἷμα θὰ τοῦ μένουν γιὰ νὰ στάζουν.

Καταλαβαίνετε τότε τὸν ὑπέρτατο ρόλο, ποὺ ἀναλαβαίνει ἡ ἀληθινὴ κριτικὴ. Πρέπει νὰ γίνεῃ ἀνώτερη γιὰ νὰ γίνεῃ παρηγορητικὴ. Πρέπει νὰ μπεῖ στὸ πεδίο τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ πιάσει μὲ τὸ ἓνα τῆς χέρι τὸ κρῖο χέρι ἐκείνου ποὺ βαδίζει μόνος καὶ μὲ τ' ἄλλο νὰ τὸν ἀποκαλύψει μπρὸς στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων. Πρέπει νὰ ἔχει τὸ θάρρος νὰ θαυμάσει ἢ νὰ κατασυντρίψει ἐλεύθερα. Πρέπει νὰ ντροπιάσει τὸ κοπάδι γιὰ τὴν ἀνόητη ὑποτακτικότητά του μπροστὰ στοὺς τυφλοὺς ποὺ τὸ ὁδηγοῦν καὶ τὴν ἐπίσης ἀνόητη ἀντίστασή του μπροστὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἀντικρύζουνε τὸ φῶς. Ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀγάπη δὲν ἔχει θέση, δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἀληθινό, τίποτε τὸ ὠραῖο, τίποτε τὸ πλούσιο καὶ τὸ ὁλοκληρωμένο.

Βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς εἶναι ἡ ἔλλειψη τῆς ἀγάπης. Ἡ ὁψη τῆς Τέχνης θ' ἀλλάξει, ὅταν ἡ κριτικὴ θ' ἀγαπήσει τὸ σύμπαν, ὅταν θὰ μπορέσει νὰ ἰδεῖ τὰ πάντα σὰν μιὰ ἐνότητα ἀδιάσπαστη. Ἡ πρώτη λέξη ἐνὸς μέτριου ἀνθρώπου, ποὺ θέλει νὰ κρίνει, τριγυρίζει πάντα σὲ μιὰ λεπτομέρεια κι' ἡ πρώτη αὐτὴ λέξη εἶναι πάντα λαθεμένη. Εἶναι λαθεμένη ἀπὸ τὴ θέση, ποὺ παίρνει, λαθεμένη ἀπὸ τὴ σημασία ποὺ τὴς δόθηκε, λαθεμένη γιὰ τὴν ἀπομόνωσή της. Ὁ μέτριος ἄνθρωπος ἔχει τὸ ὕψος σὰν ν' ἀποκηρύσσει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔχει πεῖ ὁ ἴδιος. Γι' αὐτὸν τὸ πᾶν δὲν εἶναι τίποτα, ὅπως τὸ τίποτε εἶναι τὸ πᾶν!

Ἡ μεγάλη κριτικὴ στέκεται ἀρκετὰ ψηλά, ὥστε ἀγκαλιάζει μὲ τὴν ἴδια ματιὰ τὸ σύνολο καὶ τὰ καθέκαστα. Δὲν μπορεῖ κανένας νὰ κρίνει κάτι ποὺ δὲν τὸ ξεπέρασε. Ὁ πρόχειρος ἐνθουσιασμὸς προϋποθέτει τὴ μεροληπτικότητά. Ὁ ὑπέρτατος ἐνθουσιασμὸς φέρνει τὴν ἀμεροληψία, ποὺ ἀποτελεῖ δόξα γιὰ τὸν κρίνοντα. Ὁ ἐνθουσιασμὸς δίνει θάρρος καὶ τὸ θάρρος ἔχει δυὸ ὅψεις. Θαυμάζει ὅ,τι εἶναι ὠραῖο καὶ περιφρονεῖ ὅ,τι δὲν εἶναι. Τί πρέπει λοιπόν; Νὰ τολμήσει. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸν βασικὸ ὁρο

Ἄν εἶσθε μεγάλος πρέπει νὰ τὸ πεῖ ἡ κριτικὴ, ἀκόμα κι' ἂν σεῖς

οἱ ἴδιοι τ' ἀγνοεῖτε καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ θᾶναι γιὰ σᾶς μιὰ ἔκπληξη. Πρέπει νὰ σᾶς φερθεῖ, ὅποιοιδήποτε κι' ἂν εἶναι τ' ὄνομά σας καὶ ἡ ἡλικία σας, σὰν νὰ ἔχουν περάσει τέσσαρες χιλιάδες χρόνια, πάνω ἀπὸ τὸ μνημῆμα σας. Εἶναι καθήκον της αὐτό. Ἡ παράβαση σημαίνει ἀτίμωση. "Ἄν κλέψατε τὴ φήμη σας, πρέπει νὰ τὸ πεῖ ὅποιος κι' ἂν εἴσθε. Ποιὸς λοιπὸν μᾶς ἐμποδίζει νὰ τολμήσουμε; Γιατὶ αὐτὸς ὁ ἡλίθιος σεβασμὸς, ὁ σεβασμὸς τοῦ χάους;

Γιατὶ ν' ἀφεθεῖ μονοπωλιακὰ ὁ λόγος σ' αὐτοὺς, ποὺ θέλουν νὰ ἐμποδίσουν τὸ αἷμα νὰ κυκλοφορεῖ καὶ τὴν καρδιά νὰ πάλλει;

Ὑψώστε λοιπὸν τὴ φωνή, σεῖς ποὺ κρίνετε, ὑψώστε τὴν μπροστὰ τὴν κατάντια τῆς Τέχνης, ὑψώστε τὴ φωνὴ τῆς καταδίκης. Σὲ τί σᾶς χρησιμεύουν τὰ ὄπλα ποὺ κρατᾶτε, ὅταν ψύχραιμα κυττάζετε τὴν παγκόσμια κατὰπτωσι, ὅταν ἀνέχεστε τοὺς ἀνθρώπους ποὺ αὐτοκαλοῦνται συγγραφεῖς καὶ οἱ ὅποιοι φοβοῦνται μὴ τυχὸν ὁ κόσμος αὐτὸς δὲν εἶναι ἄρκετὰ γεμᾶτος μὲ βοῦρκο;

Οἱ μέτριοι ζητᾶνε νὰ μεγαλοποιήσουνε τὶς ντροπὲς τῆς πραγματικότητας, μὲ τὰ αἷσχη τῆς φανταστικῆς ζωῆς, στὴν ὁποία θέλουνε νὰ μᾶς παρασύρουν.

Ξυπνήστε λοιπὸν, μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ κόσμου, τὴν ἀπειλητικὴ ἐκείνη σπῖθα τῆς ἀνησυχίας γιὰ τὸ ὥραϊο. Κριτικοί, ὑψώστε τὴ φωνὴ καὶ πῆτε σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους:

Σεῖς, οἱ καλλιτέχνες, σεῖς, ἄνθρωποι προικισμένοι μὲ μιὰ τέτοια ἱκανότητα καὶ τέτοια δύναμη, ποὺ ἡ σκέψη σας γίνεται τὸ ψωμί καὶ τρέφει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, γίνεται τὸ αἷμα ποὺ κυλάει, στίς φλέβες τους, σεῖς οἱ φύλακες τῆς ἀγνότητάς τῆς γλώσσας τους, ἐμολύνετε τὴ γλώσσα σας, ἐδιδάξατε τὰ ἐλαττώματά σας, στοὺς συγχρόνους σας, γιὰ νὰ κερδοσκοπήσετε πάνω στὴν κατὰπτωσή τους, ποὺ εἶναι δικό σας ἔργο! Σεῖς, ποὺ φέρνετε τ' ὄνομα τοῦ καλλιτέχνη καὶ ποὺ πουλᾶτε τόσο ἀκριβὰ τὴ ντροπή, στοὺς ἀνθρώπους, πρέπει νὰ καταλάβετε τὴ χαμένη ἀξιοπρέπειά σας, γιὰ νὰ μετρήσετε ἂν εἶναι δυνατό, τὸ βάθος τοῦ καταρακυσμάτός σας.

Ἡ μεγάλη κριτικὴ ζητάει τὸν μεγάλον ποιητὴ ὅπως τὸ σίδερο ζητάει τὸ μαγνήτη. Μὴ μὲ ρωτήσετε ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ στέκεται πρὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸν ἄλλο. Δὲν κάνω τὴν κατάταξή τους· ἔχω γι' αὐτοὺς τὸν ἴδιον σεβασμό, τὸν ἴδιον θαυμασμό.

Ἡ κριτικὴ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀνώτερες μορφές τῆς Τέχνης. Ἡ κριτικὴ γονιμοποιεῖ τὸ ἔδαφος καὶ θεσπίζει νόμους. Ἀνακάλυψε τὸν ποιητὴ, τὸν στεφανώνει. Οἱ δυὸ μαζὺ δοκιμάστηκαν, οἱ δυὸ τόλμησαν, ἀγωνίστηκαν, ὑπέφεραν. Οἱ δυὸ μαζὺ εἶχαν τὴν τιμὴ νὰ προκαλέσουν τὴν ὀργισμένη κατακραυγὴ. Ὅσοι ὑποκλίνονται μπροστὰ στὴ συμβατικὴ φήμη, τοὺς ἀποστρέφεται. Ἐχουν τὴν ἴδια δόξα. Ἀς τοὺς ἀφήσωμε νὰ συναντηθοῦν καὶ ν' ἀγκαλιαστοῦν στὰ ὕψη τοῦ θάρρους καὶ τῆς χαρᾶς. Ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ πεῖ σ' ἓναν ποὺ δουλεύει: «Παι-

δί μου εἶσαι μιὰ μεγαλοφυΐα» αὐτὸς ἀξίζει νὰ συµμερισθεῖ τὴν ἀθανασία, ποὺ ὑπόσχεται. Κατανοῶ σημαίνει ἐξισώνομαι λέγει ὁ Ραφαήλ.

Ὁ ὀρίζοντας τῆς κριτικῆς εἶναι πολὺ πιὸ πλατύς, ἀπὸ ὅσο γενικὰ πιστεύεται. Δὲν περιορίζεται στὴν καλλιέργεια τοῦ τάδε ἢ τοῦ δεῖνα δέντρου. Ἡ φύση εἶναι ἡ δικαιοδοσία τῆς. Πρέπει νὰ βρίσκεται παντοῦ, ὅπου ἓνα μεγαλεῖο κινδυνεύει. Πέρασε τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδας, μὲ τὸ Βάσκο ντὲ Γκάμα. Ὅλοι οἱ τόνοι, ὅλες οἱ ἀρμονίες ἐπιτρέπονται στὸ λόγο τῆς. Τῆς ἐπιτρέπεται ν' ἀγαπήσει, τῆς ἐπιτρέπεται νὰ ὑποστηρίξει. Εἶχε τὴ θέση τῆς πλάϊ στὸ Χριστόφορο Κολόμβο, πέντε λεφτὰ πρὶν ἀπὸ τὴν κραυγὴ: «Γῆ! Γῆ!» ποὺ ἀντήχησε στὴ γέφυρα τοῦ εὐλογημένου πλοίου! Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀληθινὴ τῆς θέση, νὰ ἡ ἐπίδοσή τῆς, νὰ τὸ πεπρωμένο τῆς, ἡ δόξα τῆς. «Σταθερότητα! Σταθερότητα!» νὰ, τὸ θριαμβευτικὸ τῆς σύνθημα. Ἡ σταθερότητα εἶναι ἡ διάρκεια ποὺ ἀποκτήθηκε τέλος μὲ τὸν ἐνθουσιασμό. Ἡ κριτικὴ πρέπει νὰ εἶναι σίγουρη, ὅπως ἡ αὐριανὴ ἡμέρα καὶ νὰ λέει στὸ παρὸν τὰ λόγια τοῦ μέλλοντος.

Ἡ κριτικὴ πρέπει ν' ἀρχίσει, κοντὰ στὸν ἄνθρωπο ποὺ περιμένει, τὸ ρόλο τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ προπαρασκευάσει τὶς συζητήσεις ποὺ θὰ κάμουν πάνω ἀπὸ τὸν τάφο του οἱ μεταγενέστεροι, πρέπει νὰ δημιουργήσει ὀνόματα, νὰ δημιουργήσῃ δόξες. Αὕτῃ ἀκτινοβολεῖ. Δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ἐπιδιώξει τὸν φοῖνικα αὐτόν;

Ὅσο γιὰ μένα, πιστεύω, πὼς πρέπει νὰ βρεθεῖ κάποιος ποὺ ἀνδρικά καὶ περήφανα θὰ μπορέσει μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς, ἐφόσον δὲν πρόδωσε οὔτε συκοφάντησε, νὰ κυττάζει κατὰματα τὸν Χριστόφορο Κολόμβο.

Στὸ δεύτερο τεύχος

ER. HELLO

ΤΟ ΥΦΟΣ

Διεξοδική μελέτη γιὰ τοὺς τρόπους
συγγραφῆς με ἀναλυτικὸ ἐξέτα-
σμα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου
τοῦ συγγραφέα

Σελίδες 56

Στὸ τρίτο τεύχος

ANDRÉ BRETON

ΤΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ ΤΟΥ ΣΟΥΡΕΑΛΙΣΜΟΥ

600

BIB
ΤΕΛΛΟΓΑ
ΤΕΧ
ΣΥΛΛΟ